

ORTOPEDİK ÖZÜRLÜ ÇOCUKLARIN BENLİK KAVRAMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Gönül Erkan*
Yrd. Doç. Dr. Filiz Demiröz*

ÖZET

Bu araştırma, ortopedik özürlü çocukların ve ailelerinin bazı özellikleri, çocukların aileleri ve yakınları ile bağlantısı, aile ilişkileri, özürüne ilişkin bazı özellikleri ile benlik kavramı düzeyi arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu araştırma Doğan Çağlar Ortopedik Özürülüler Okulundaki 40 öğrenci üzerinde yürütülmüştür.

Verilerin toplanmasında bir anket formu, Benlik Kavramı Ölçeği ve Hacettepe Kişilik Envanterinin içinde yer alan Aile İlişkileri Alt Ölçeği kullanılmıştır. Toplanan bilgilerin çözümlenmesi için "t", "r" ve ANOVA istatistiklerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonunda çocukların aile ilişkileri ve özürü ile ilgili olumlu duygulara sahip olma değişkenleri ile benlik kavramı arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ortopedik özürlü çocuk, benlik kavramı.

ABSTRACT

The purpose of this research is to determine the relationship between some characteristics of orthopedically disabled children, some characteristics of their families, and their contact with their families and relatives, their family relationships, some characteristics of their disability and their self-concept level. This research was conducted on forty children in the School of Doğan Çağlar Orthopedically Disabled Children.

In order to collect the data a questionnaire form, Self-Concept Scale and Family Relations Sub inventory which is included in Hacettepe Personality Inventory were used. The collected data were using "t", "r" and ANOVA statistics. As a result of research, there was found a significant relationship between the variables of family relationships, children's positive feelings about their own disability and self-concept level.

Key words: Orthopedically disabled children, self-concept.

---

*Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Bu çalışma ortopedik özürli çocuklarla gerçekleştirilmiştir. Özürli bir birey olmanın getirdiği farklı güçlükler olmaktadır. Sosyal hizmet, özellikle özürli bireylere yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerle baş edebilmeleri için yardımcı olan disiplinler arasında yer almaktadır. Bu amaçla, ortopedik özürli çocuklara eğitim veren Doğan Çağlar Ortopedik Özürülüler Okulunda sosyal hizmet eğitiminde önemli bir yer tutan uygulamalı çalışmalar sürdürülmektedir. Bu uygulamalarda çocukların gereksinimlerinin karşılanması, karşılaştıkları güçlüklerin çözümlenmesi ile ilgili pek çok çalışma okuldaki öğretmenler, psikolojik danışma ve rehberlik uzmanları, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu öğrencileri ve öğretim üyelerinin katılımıyla bir ekip anlayışı içinde gerçekleştirilmektedir.

Yapılan uygulamalarda, bu özür grubuna özgü özelliklerin, çalışmalarda etkili olduğunun gözlenmesi, bu araştırmanın yapılmasına yol açmıştır. Okula gelen öğrenciler başvurular sırasında zaman kaybetmekte, eğitime yaşitlarına göre geç başlamaktadır. Çocukların oldukça büyük bir çoğunluğu ailelerinden ayrılarak yatılı bir okula, arkadaşlarına, eğitim sürecine, öğretmenlerine ve büyük bir şehre alışmaya ve eğitimlerini sürdürmeye, yani kendi kimliklerini kazanarak topluma katılmaya çalışmaktadır. Bu süreçte yer alan pek çok farklı değişken onların kimlik kazanma sürecini farklı biçimlerde etkilemektedir.

Bu araştırma ile çocukların özürlerine ilişkin özellikleri ve duyguları, aileleri ile ilgili bazı özellikleri, aileleri ve yakınları ile bağlantıları, aile ilişkileri ile ilgili konular ele alınmış ve bunların çocukların benlik kavramı üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu yolla elde edilen bilginin özellikle bu alanda çalışan meslek elemanlarına çalışmalarında yol gösterici olacağı düşünülmüştür. Ayrıca daha önce yapılan araştırmalardan farklı olarak çocukların aileleriyle olan ilişkilerinin ve duygularının ortaya konması çocuklara yönelik çalışmaları olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Araştırmadan elde edilen bilgilerin sosyal hizmet uygulamalarına da katacağı yenilikler olacaktır.

Bu çalışmada önce konuya ilişkin bazı kuramsal bilgilere yer verilecek ve daha sonra elde edilen sonuçlar üzerinde durulacaktır.

Ortopedik Özürli Çocuklar

Ortopedik özürli çocuklar, bedensel yetersizliği ya da devinim yetersizliği olan çocuklardır. Bu bölümde, Doğan Çağlar Ortopedik Özürülüler Okulunda

en çok rastlanan özür tipleri üzerinde durulacaktır. Bunlar polio, serebral paralizi, spina bifida ve amputasyondur.

Polio

Polio ya da çocuk felci, sindirim yoluyla kana karışan virüslerin omurilikteki hareket hücrelerini yok etmesi sonucu ortaya çıkan bir rahatsızlıktır. Hareket hücrelerinin yok olmasıyla birlikte, daha çok ayaklarda felç olur (21).

Serebral Paralizi

Serebral paralizi ya da serebral palsy, konjenital bozukluklar içinde en çok rastlanandır. Doğum sırasında ya da doğum öncesi fetal gelişim sırasında boynun incinmesi sonucu ortaya çıkar (16). Serebral paralizi beş grupta ele alınır:

Spastik: Spastik çocukların kasları gergin ya da serttir. Kasların sert oluşu hareketlerin yavaşlamasına ve hareketlerde kontrol güçlüğüne yol açar. Beynin lezyona uğramış bölgesinden gelen yanlış emirler çocuğun hareketlerini zorlaştırır ve vücudun tipik pozisyonlarda tutulmasına neden olur (15). Spastiklerde genellikle bacaklar kalçadan itibaren kasılmıştır ve dizler içeri doğru dönük pozisyonudadır (21).

Atetoid: Atetoid çocuklarda kontrol edilemeyen hareketler görülür. Bu hareketler el, kol, bacak ya da yüzde görülen sarsıntılı ve yılankavi hareketlerdir. Kas değişiklikleri sertlikten gevşek duruma doğru olduğu için, çocuğu sabit pozisyonda tutmak zorlaşır (15).

Ataksi: Bu çocuklarda kas kontrolü, denge ve koordinasyon zayıftır (16). Sarsıntılı, değişen ve titrek hareketler görülür. Bu sarsıntılı hareketler yalnızca çocuk ellerini kullandığında, yürüdüğünde ya da dengeyi sağlamaya çalıştığında ortaya çıkar (15).

Tremor: Bu tür serebral paralizde bazı kaslarda istem dışı ritimli hareketlere rastlanır.

Rijidite: Gergin olması nedeniyle kaslar baston gibi gerilmiştir. Bu çocuklar eğilmekte güçlük çekerler (21).

Sipina Bifida

Sipina bifida fetal gelişimin ilk dört haftasında oluşan bir durumdur. Bu rahatsızlıkta fetüsteki omur ve omurilik uygun biçimde gelişmez. Daha ciddi durumlarda, belkemiğinde boşluk vardır (16). İdrar ve böbrekleri kontrol eden sinirlerin zedelenmesi yüzünden ayaklarda felç olur. Bu çocuklar koltuk değnekleri ve korse ile gezebilir; ellerini ve kollarını kullanabilir (21).

Amputasyon

Amputasyon ya da bir organın kesik olması genellikle doğum sonrası görülen bir durumdur. Kaza, hastalık, şiddet sonucu el, kol vb. organlarını kaybeden çocuklar vardır. Bu çocukların bir kısmının organları ameliyat sonucu kesilir (16). Anne karnındaki çeşitli nedenlerden dolayı normal bir şekilde gelişememe sonucu eli, kolu, bacağına bir bölümü ve parmakları olmadan doğan çocuklar da vardır (21).

Ortopedik özürülüler okuluna devam eden çocuklarda sözü edilen özür tipleri açısından hafif ve orta düzey olarak sınıflanan özürle rastlanmaktadır.

Özürülülere İlişkin İki Uygulama Modeli

Özürü bireylerle çalışan sosyal hizmet mesleğinde iki modelin adı geçer:

1. Medikal Model
2. Sosyal Model

Medikal Model

Bu model özürülülüğü fiziksel ya da mental bir bozukluk (impairment) dan kaynaklanan bir durum olarak görür. Örneğin, yürüyemeyen bir kişi, yürüyemediği için özürü kabul edilir (5).

Medikal model özürülüğü kahramanca kurban (heroic victim) ya da trajik sakat (cripple) olarak görür (9).

Bu model, kronik hastalıklar ile özürülülüğü eşanlamda değerlendirir. Bu yüzden özürü kişiler, hasta kişilerdir. Hastalık da mesleki rehberlik ve kontrolü gerektirir. Bu model, dolayısıyla, özürülülerin patolojisi ve biyolojik yetersizlikleri üzerinde oluşan bir modeldir (16).

Medikal model, özürlülüğü sadece hastalık kavramı ile ele aldığı için, yeterince açıklayamadığı ve özürülerin benlik-kimliği (self-identity) üzerinde olumsuz etkisi olduğu için son yıllarda eleştiri almaya başlamıştır (5).

Sosyal Model

Özürülere yönelik çalışmalarda bulunan örgütler son yıllarda medikal modelden çok sosyal modelden yararlanmaya başlamışlardır (9). Bu model sosyal hizmet uzmanları tarafından da kabul görmeye başlamıştır (1).

Özürü bireyler işlevini yapamıyor çalışma yaşamına katılmıyorsa, bunun nedeni uygun olmayan yapılanma, gerçekçi olmayan beklentiler ve uygun olmayan çevredir (18). Örneğin, özürü bir kişi felçli olduğu için yürüyemeyebilir ve bu onun alışveriş yapmasını engeller oysa tekerlekli sandalye kullanıp alışveriş yapması mümkündür.

Bu model özürülerini ırk, cinsiyet vb. bir azınlık (minority) grubu olarak görür ve bu nedenle sosyal modelin adı “sosyal-azınlık modeli” diye de adlandırılmaktadır (16).

Benlik Kavramı

En geniş anlamıyla benlik kavramı, “bireyin kendisi hakkındaki algıları”dır (22, 23).

Benlik kavramının “sosyal model” ile yakın ilişkisi vardır. Yukarıda sözü geçen araştırmacıların söz ettiği algılar, bireyin yaşantıları ve çevreyi yorumlaması ile biçimlenir. Algılar özellikle bireyin çevresindeki önemli kişilerin pekiştirme ve değerlendirmesinden etkilenir.

Breslin (2) benlik kavramını “toplumsal ve çevresel deneyimler sonucu, bir bireyin kendisi hakkındaki algıları, inançları ve duyguları” olarak ele alır. Kashani (14), benlik kavramının en önemli yanının, ana-baba dahil çevrenin ne düşündüğüne bağlı olarak geliştiğinden söz eder.

Yukarıdaki açıklamalar, çevresel güçlere önem verdiği için benlik kavramının sosyal modele uygun düştüğünü göstermektedir.

Araştırmanın Amaçları

Araştırma en temelde, ortopedik özürlü çocukların benlik kavramını ve bu kavramı hangi değişkenlerin etkilediğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu araştırmanın amacı literatürden ve uygulamalardan elde edilen bilgilere göre aşağıda sözü edilen değişkenler ile çocukların benlik kavramı arasındaki ilişkilerin neler olduğunun belirlenmesidir. Araştırmaya ilişkin alt amaçlar denencelerle ifade edilmiştir.

1. Ortopedik özürlü çocukların aşağıda sözü edilen özellikleri ile benlik kavramı arasında bir ilişki vardır.

- Cinsiyet
- Yaş
- Devam edilen sınıf

2. Ortopedik özürlü çocukların ailelerine ilişkin aşağıda sözü edilen özellikleri ile benlik kavramı arasında bir ilişki vardır

- Anne-babanın hayatta olması
- Anne-babanın birlikte yaşaması
- Kardeş sayısı

3. Ortopedik özürlü çocukların aileleri ve yakınları ile bağlantılarına ilişkin aşağıda sözü edilen bazı özellikleri ile benlik kavramları arasında bir ilişki vardır.

- Harçlık gönderilmesi
- Ailenin telefonla araması
- Ziyaret edilmesi (anne-baba, aile dışındaki kişiler)
- Çocuğun tatil ve bayramlarda eve götürülmesi

4. Ortopedik özürlü çocukların aile ilişkileri ile benlik kavramı arasında bir ilişki vardır.

5. Çocuğun özürüne ilişkin aşağıda sözü edilen özellikleri ile benlik kavramı arasında ilişki vardır.

- Özürün doğuştan olması
- Araç kullanması
- Özürün türü
- Özürüne ilişkin duyguları

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırma yapılırken kullanılan model, çalışma evreni, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu araştırma, ortopedik özürlü çocukların ve ailelerine ilişkin bazı özellikleri, aileleri ile bağlantıları, çocukların aile ilişkileri, çocuğun özürüne ilişkin özellikleri ile benlik kavramı arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu nedenle araştırmanın modeli Karasar (13)in sınıflamasına göre "ilişkisel tarama modeline" uymaktadır. Çünkü hem ortopedik özürlü çocukların durumunu olduğu gibi ortaya koymakta hem de bazı değişkenlerle benlik kavramı arasındaki ilişkileri araştırmaktadır.

Çalışma Evreni

Araştırmanın çalışma evrenini Doğan Çağlar Ortopedik Özürümler Okulundaki 9, 10 ve 11. sınıflara devam eden çocuklar oluşturmaktadır. Bu grupların sınıf listeleri alınmış, izinli ve ameliyat geçirenlerin dışındaki tüm öğrenciler araştırmaya dahil edilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çocukların dağılımları aşağıdaki çizelgede yer almaktadır.

Çizelge 1: Çocukların Devam Ettiği Sınıfa Göre Dağılımları

Sınıf	Sıklık	%
9	21	52, 5
10	13	32, 5
11	6	15, 0
Toplam	40	100, 0

Veri Toplama Araçları

Araştırmada üç ayrı veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlardan ilki çocuğun kendisi, ailesi, okulu ve özürü ile ilgili bilgi almayı amaçlayan toplam 20 sorudan oluşan anket formudur.

Diğer veri toplama aracı ise Piers-Harris tarafından oluşturulan 'Benlik Kavramı Ölçeği'dir. Bu ölçekte bireylerin kendileri hakkında neler hissettiği

değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Ölçek bu yaş grubu için uygun olup, 'Evet' ve 'Hayır' seçenekleri olan toplam 80 sorudan oluşmaktadır (Özyürek, 1982).

Bir diğer veri toplama aracı ise "Hacettepe Kişilik Envanteri" içinde yer alan "Aile İlişkileri" alt ölçeğidir ve toplam 20 sorudan oluşmaktadır. Bu alt ölçekten alınan puan, bireylerin ailesi ile olan ilişkilerini yansıtır. Puanın yüksek bulunması, kişinin anne-babası ve kardeşleri ile dostça ve sağlıklı ilişkiler içinde olduğunu, ailesini sevdiğini ve ailesi tarafından sevildiğini gösterir. Aile ilişkileri puanının düşük olması ise bireyin ailesi ile olan ilişkilerinin bozukluğuna işaret eder. "Hacettepe Kişilik Envanteri"nin sosyal uyum alt ölçeği içinde yer alan bu ölçek 'Evet' ve 'Hayır' seçenekleri ile yanıtlanmaktadır (20).

Veri Toplama Süreci

Araştırma çocukların etüt saati içinde ortopedik özürülüler okulunda uygulama yapan eğitsel yönetici, iki uygulama öğrencisi ve bir öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Bu kişilere veri toplama araçları ile ilgili bilgi verilmiş, sınıflar dolaşarak açıklamalar yapılmıştır. Çocuklara önce soru kağıtları ardından ölçekler verilmiştir. Anketler yanıtlandıktan sonra ardından anketlerin denetimi yapılarak, istekleri dışında yanıtsız bıraktıkları eksiklikler tamamlanmıştır. Soruların yanıtlanması 9. sınıflar için ortalama 50-60 dakika, 10 ve 11. sınıflar için 45-50 dakika sürmüştür.

Araştırmaya 41 öğrenci katılmıştır. Ancak çocuklardan biri ailesini çok küçükken kaybettiği için aileyle ilgili soruları yanıt verememiş bu nedenle değerlendirme dışında bırakılmıştır. Araştırmaya katılan çocukların sınıflara göre dağılımı daha önce çizelge 1'de verilmiştir.

Verilerin Analizi

Veriler toplandıktan sonra bilgisayar ortamı için düzenlenmiş SPSS 10. 0 paket programı ile değerlendirilmiştir. Değişkenler arasındaki fark ve ilişkiler için 't', 'r' ve ANOVA istatistikleri kullanılmış ve anlamlılık düzeyi 0, 05 olarak kabul edilmiştir. Tanımlamalar için ise frekans dağılımları ve ortalamalar kullanılmıştır. Ankette yer alan sorularla ilgili frekans dağılımlarının tümü kullanılmamış sadece metin içinde ek bilgi olarak verilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu çalışmada bulgular beş alt bölümde ele alınacaktır:

Ortopedik Özürlü Çocukların Bazı Özellikleri İle İlgili Bulgular

Ortopedik özürlü çocukların özellikleri cinsiyet, yaş, ve devam ettikleri sınıf açısından ele alınmıştır.

Cinsiyet açısından, kız ve erkek çocukların benlik kavramı puanı ortalamaları arasındaki fark, t testi sonuçlarına göre anlamlı bulunmamıştır (Çizelge 2).

Çizelge 2: Ortopedik Özürlü Kız Ve Erkek Çocukların Benlik Kavramı Puanına İlişkin T Testi Değerleri

Cinsiyet	N	X	Sd	t
Kız	8	53, 13	11, 92	-. 681
Erkek	32	55, 84	9, 65	

$p > 0, 05$

Toplumumuzda genellikle erkek çocuklara kız çocuklardan daha çok değer verilir (12; 7; 28). Okula devam eden erkek öğrenci sayısının fazla olması da bu durumu desteklemektedir. Ancak konuya benlik kavramı açısından bakıldığında, okula gelebilme şansı olan kız çocuklarının erkek çocuklarından farklı olmadığı anlaşılmıştır.

Benzeri durum, Erkan (8) 'ın aynı okulda çocukların kendini kabul düzeyi ile ilgili yapılan araştırmada da ortaya çıkmış, cinsiyet açısından fark görülmemiştir.

Yaş değişkeni ele alındığında, çocukların yaşı ile benlik kavramı puanı arasında yapılan korelasyon işlemi sonucu, anlamlı bir ilişki saptanamamıştır (Çizelge 3).

Çizelge 3: Ortopedik Özürlü Çocukların Yaşı İle Benlik Kavramı Puanı Arasındaki İlişki

Değişkenler	X	Sd	N	r
Yaş	20, 80	12, 77	40	, 192
Benlik Kavramı Ölçeği Puanı	55, 30	10, 03	40	

$p > 0,05$

Bu araştırma kapsamındaki çocuklar 16-23 yaş arası çocuklardır. Bu yaş grubu, puberte çağını atmış çocukların bulunduğu gruptur. Dolayısıyla fiziksel gelişimlerini büyük ölçüde tamamlamış ve dengeye kavuşmuşlardır. Fiziksel özürlü çocuklar da özürlerinin belirli ölçüde düzelmesiyle, puberte çağından sonra psikolojik yönden daha rahatlar. Yaşın ilerlemesiyle, hem çocuğun hem de arkadaşlarının çocuğun durumunu kabullenmeleri, çevrenin daha hoşgörülü olduğu ve şefkatli davrandığı görülür (11). Bu nedenle yaş faktörü ile çocukların benlik kavramı arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmamıştır. Diğer bir deyişle, yaş yükseldikçe, benlik kavramı düzeyinde bir artış görülmemiştir.

Ortopedik özürlü çocukların yaş durumu ile kendini kabul düzeyi arasında da anlamlı bir ilişki saptanamamıştır (8).

Devam ettikleri sınıf ile benlik kavramı düzeyi arasında da, yapılan varyans analizi sonucu anlamlı bir fark çıkmamıştır (Çizelge 4).

Çizelge 4: Ortopedik Özürlü Çocukların Devam Ettikleri Sınıf ile Benlik Kavramı Puanına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

	Kareler toplamı	df	Ortalamaların karesi	F
Gruplar arası	225, 829	2	112, 914	1, 129
Gruplar içi	3700, 571	37	100, 015	
Toplam	3926, 400	39		

$p > 0,05$

Analizin anlamlı çıkmamasının nedeni, her üç sınıfta okuyan çocukların yaşları arasında çok büyük farkların bulunmamasından kaynaklanabilir.

Ortopedik Özürlü Çocukların Ailelerinin Bazı Özellikleri İle İlgili Bulgular

Bu özellikler anne-babanın hayatta olma durumu, anne-babanın birlikte yaşaması ve kardeş sayısı ile ilgili özelliklerdir.

Anne-babanın hayatta olma durumu ile ilgili olarak, anne-babası hayatta olanlar ile olmayan çocukların benlik kavramı arasındaki fark, t testi sonuçlarına göre anlamlı bulunmamıştır (Çizelge 5).

Çizelge 5: Anne-Babası Hayatta Olan ve Olmayan Ortopedik Özürlü Çocukların Benlik Kavramı Puanına İlişkin t Testi Değerleri

Hayatta Olma Durumu	N	X	SD	t
Hayatta	28	55, 54	9, 92	. 224
Hayatta değil	12	54, 75	10, 73	

$p > 0, 05$

Anne-babanın hayatta oluşu, çocuklar için büyük bir sosyal destektir. Aile çocuklara anlaşılma, sevilme duygusal; bakımının üstlenilmesi, yardımcı olma gibi elle tutulur, tedavisi gibi konularda bilgi içeren sosyal destek verebilir (26). İki grubun benlik kavramı düzeyi arasında bir fark bulunmayışı, çocukların anne-babanın ölümüne alışmış, uyum sağlamış ve kabullenmiş olmalarına dayandırılabilir.

Anne-babanın birlikte yaşaması açısından, anne-babası birlikte yaşayan ve yaşamayan çocukların benlik kavramı puanı ortalamaları arasındaki fark, t testi sonucu anlamlı bulunmamıştır (Çizelge 6).

Çizelge 6: Anne-Babası Hayatta Olan ve Olmayan Ortopedik Özürlü Çocukların Benlik Kavramı Puanına İlişkin t Testi Değerleri

Birlikte Yaşama Durumu	N	X	sd	t
Birlikte yaşıyor	28	55, 29	10, 22	, 308
Birlikte yaşamıyor	11	54, 18	9, 64	

$p > 0, 05$

Anne-babanın birlikte yaşaması çocuk için özdeşim yapmaya olanak tanır. Benlik kavramının önemli ögesi olan cinsiyet rolü, ilk planda çocuğun anne-babasının özdeşim modeli olarak alması ile kazanılır (11). İki grubun benlik

kavramı düzeyi arasında fark olmayışı, çocukların yılın önemli bir zamanını okulda geçirmelerine bağlanabilir. Okul, çocukların benlik kavramını güçlendirebilecek çeşitli etkenlerin yer aldığı ve arkadaş çevresinin kazanıldığı bir ortamdır. Bu nedenle okul öncesinde tamamen ailelerine bağlı olan çocukların yaşamlarına yeni boyutlar katması, ailenin etkisinin görece azalması bu sonuçta etkili olabilir.

Kardeş sayısı ile benlik kavramı düzeyi arasında da, yapılan korelasyon işlemi sonucu anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Çizelge 6).

Çizelge 7: Ortopedik Özürlü Çocukların Kardeş Sayısı İle Benlik Kavramı Puanı Arasındaki İlişki

	X	sd	N	r
Kardeş sayısı	3, 93	1, 75	40	. 165
Benlik Kavramı Ölçeği Puanı	55, 30	10, 03	40	

$p > 0, 05$

Çocukların ülke ortalamasına göre kalabalık ailelerden gelmeleri ve okulun yatılı olması nedeniyle kardeşleriyle birlikte olma, onlardan etkilenme düzeyleri düşmektedir. Bu nedenle çocukların kardeş sayısından farklı olarak ilişki düzeylerinin benlik kavramında daha etkili olabileceği düşünülmüştür.

Ortopedik Özürlü Çocukların Aileleri ve Yakınları ile Bağlantısına İlişkin Bulgular

Çocukların aileleri ve yakınları ile bağlantısı ailenin harçlık göndermesi, anne ve babanın ziyaret etmesi, anne ve babanın dışında ziyaret edilme, ailenin dini ve milli bayramlarda ve yarı yıl tatilinde çocuğu eve götürmesi boyutunda ele alınmıştır.

Çocukların aileleri ile bağlantısına ilişkin değişkenlerdeki seçenekler ile benlik kavramı arasındaki fark, t testi ile hesaplandığı için tüm bulgular tek çizelgede toplanmıştır. Böylece konu ile ilgili tüm değişkenleri görmek de mümkün olabilecektir.

Çizelgeden de izleneceği gibi, çocukların aileleriyle bağlantısına ilişkin değişkenlerdeki seçenekler ile benlik kavramı puanı ortalamaları arasındaki fark anne babanın dışında ziyaret edilme durumu hariç, t testi sonuçlarına göre anlamlı bulunmamıştır (Çizelge 8).

Anne ya da babaları ya da onların yerine geçen kişilerle yakın, sürekli ve uzun süre bağlantısı olan çocukların kişiliğinin daha dengeli, eğitsel gelişiminin daha yeterli, kurum personeli ve çocuklarla daha doyumlu olduğuna ilişkin bazı bulgular vardır (4).

Bu araştırmada anne ve babadan çok yakınlarının çocuğun yaşamında daha çok rol oynadığı dikkati çekmiştir. Kardeş, akraba ve arkadaşları gibi yakınları tarafından ziyaret edilen çocukların benlik kavramı düzeyinin ziyaret edilmeyenlerinkinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Bunun belli başlı nedeni, çocukların yakınları tarafından daha sıklıkla ziyaret edilmeleri olabilir. Daha önce de ifade edildiği gibi okulun yatılı öğrencilerinin fazla olması, ailelerin genellikle Ankara dışındaki illerde yaşamaları, çocuğun aile dışındaki kişiler tarafından ziyaret edilmesini önemli kılmaktadır.

Çizelge 8: Ortopedik Özürlü Çocukların Aile Bağlantıları İle Benlik Kavramı Puanına İlişkin T Testi Değerleri

Ailenin Harçlık Gönderme Durumu	N	X	sd	t
• Evet	37	56, 05	10, 03	1, 710
• Hayır	3	46, 00	3, 61	
Annenin Ziyaret Etme Durumu				
• Evet	13	55, 85	7, 44	. 236
• Hayır	27	55, 04	11, 19	
Annenin Telefon Etme Durumu				
• Evet	33	56, 58	8, 78	1, 765
• Hayır	7	49, 29	13, 85	
Babanın Ziyaret Etme Durumu				
• Evet	14	55, 64	9, 75	, 157
• Hayır	26	55, 12	10, 37	
Babanın Telefon Etme Durumu				
• Evet	28	56, 07	10, 42	, 738
• Hayır	12	55, 12	9, 24	
Anne-babanın Dışında Ziyaret Edilme Dur.				
• Evet	32	57, 13	9, 41	2, 443*
• Hayır	8	48, 00	9, 62	
Ailenin Dini ve Milli Bayramlarda Eve Götürme Durumu				
• Evet	34	55, 50	10, 06	, 296
• Hayır	6	54, 17	10, 76	
Ailenin Yarıyıl Tatilinde Eve Götürme Dur.				
• Evet	38	55, 53	10, 21	, 278
• Hayır	2	51, 00	5, 66	

p>0,05

*p<0,05

Ortopedik Özürlü Çocukların Aile İlişkilerine Ait Bulgular

Çocukların aile ilişkileri ile benlik kavramı arasında, yapılan korelasyon işlemi sonucu anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Çizelge 9).

Çizelge 9: Ortopedik Özürlü Çocukların Aile İlişkileri İle Benlik Kavramı Puanı Arasındaki İlişki

	X	Sd	N	r
Aile ilişkileri alt ölçeği puanları	13, 75	3, 80	40	. 595*
Benlik kavramı ölçeği puanı	55, 30	10, 03	40	

*p<0, 05

Yöntem bölümünde de belirtildiği gibi aile ilişkilerinde alınan puanın artması çocukların anne-babası ve kardeşleri ile dostça ve sağlıklı ilişkiler içinde olduğunu, ailesini sevdiğini ve ailesi tarafından sevildiğini gösterir. Puan arttıkça benlik kavramı puanlarının artması çok doğal bir sonuç olarak görünmektedir. Ailedeki ilişkilerin niteliği çocukların benlik kavramının gelişmesinde etkili unsurlardan biridir. Çocuğun ailesi ile olan ilişkisi, onların harçlık göndermesi, telefonla araması, ziyaret etmesi bayramlarda ve yarı yıl tatillerinde eve götürmesinden daha önemli görülmüştür. Aileleri ile ilişkilerinin iyi olması benlik kavramlarını olumlu biçimde etkilemektedir. Turan (27) da bireylerin doyumsuz bir yaşam sürmelerinde aile ve çocuk arasındaki ilişkilerin önemini vurgular ve bu durumun çocuğun hem kendi ailesinde hem de çevresi ile olan ilişkilerinde etkili olduğunu belirtir. Bu nedenle çocuklara yönelik olarak yapılacak sosyal hizmet uygulamaları aile ilişkilerinin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Duyan (6) 'ın ortopedik özürlü çocuklarla yaptığı çalışmada da kişisel ve sosyal uyum geliştirmeye yönelik grup çalışmasının aile ilişkisini geliştirdiği belirlenmiştir.

Çocukların Özürü İle İlgili Bulgular

Çocukların özürü ile ilgili olarak, özürün doğuştan/sonradan olma durumu, araç kullanması, özürün derecesi ve özür durumuna ilişkin duyguları ele alınmıştır. Çocukların özürü ile ilgili değişkenlerdeki seçenekler ile benlik kavramı arasındaki fark, t testi ile hesaplandığı için tüm bulgular tek çizelgede toplanmıştır. Böylece konu ile ilgili tüm değişkenleri görmek de mümkün olabilecektir.

Çizelgeden de izleneceği gibi, çocukların özürü ile ilgili değişkenlerdeki seçenekler ile benlik kavramı puanı ortalamaları arasındaki fark, özür durumuna ilişkin duyguları hariç, t testi sonuçlarına göre anlamlı bulunmamıştır (Çizelge 10).

Çizelge10: Ortopedik Özürlü Çocukların Özürü ile Benlik Kavramı Puanına İlişkin T Testi Değerleri

Ortopedik Özürlü Doğuştan/Sonradan Olma Durumu	N	X	sd	t
Doğuştan	13	53, 92	10, 28	-, 597
Sonradan	27	55, 96	10, 04	
Özür Nedeniyle Araç Kullanma Durumu				
Araç Kullanan	29	56, 00	9, 30	, 712
Araç Kullanmayan	11	53, 45	12, 05	
Özrün Sınıflandırılması				
Hafif derecede	19	55, 74	10, 54	, 928
Orta derecede	18	55, 44	8, 75	
Çocukların Özür Durumlarına İlişkin Duyguları				
Olumlu	24	58, 42	9, 06	1,
Olumsuz	11	51, 73	9, 92	965*

$p > 0, 05$ * $p < 0, 05$

Çocuk doğuştan ya da sonradan ortopedik özürlü olsa da, arkadaşlarının tepkisi yüzünden başkaları gibi olmadığını farkına varır. Bunun sonucu duyguları incinir; kötü bir insan olduğu için başına böyle bir olay geldiğini düşünür ve suçluluk duygusuna kapılır (14). Bu durum çocuğun benlik kavramını etkiler.

Bu araştırmada da doğuştan ya da sonradan ortopedik özürlü olan çocukların benlik kavramı puanları arasında bir fark görülmemiştir.

Çocukların benzer özür grupları ile aynı okulda uzun bir süreç geçirmeleri bu konu ile ilgili farklılık hissetmemelerine neden olabilir.

Ortopedik özürlü çocukların kendini kabul düzeyi üzerine yapılan araştırmada da özürlü doğuştan ya da sonradan olan ortopedik özürlü çocukların benlik kavramı düzeyi arasında bir fark görülmemiştir (8).

Ortopedik özürlü çocuklar tekerlekli sandalye, protez, değnek vb. araçları kullanarak, kendi kendilerine yeterli olmaya çalışırlar.

Bu araştırmada araç kullanan ve kullanmayan ortopedik özürlü çocukların benlik kavramı düzeyi arasında bir fark çıkmamıştır.

Doğan Çağlar Ortopedik Özürlüler Okulundaki çocukların önemli, bir çoğunluğu araç kullanan çocuklardır. Çoğunluk araçla yaşadığı için, her iki grup arasında benlik kavramı düzeyi açısından anlamlı bir fark çıkmamış olabilir.

Ortopedik özürlü çocukların kendini kabul düzeyini konu alan araştırmada da, araç kullanan ve kullanmayan ortopedik özürlü çocuklar arasında bir fark çıkmamıştır (8).

Ortopedik özürün derecesi çocuğun yaşamında önem taşır. Bir çocuğun özürü ne kadar ileri ise kabullenmesi o denli güçtür. Kabul görmeyen çocuğun kendini kabulü de güçleşmektedir (10)

Bu araştırmadaki çocuklar hafif ve orta derecede özürlü oldukları için benlik kavramı düzeyleri arasında anlamlı bir fark çıkmamış olabilir. Özürü orta derecede de olsa, bu okuldaki çocuklar yeme, tuvalete gitme, iş ve sanat öğrenme v. b. gibi konularda başkalarına bağımlı değildir.

Ortopedik özürün derecesi açısından, orta ve hafif derecede özürlü olan ortopedik özürlü çocuklar arasında da kendini kabul düzeyi açısından bir fark görülmemiştir (8).

Ortopedik özürlü çocuklara özürlerine ilişkin duyguları sorulduğunda ilginç yanıtlar alınmıştır. Yapılan niteliksel değerlendirmede çocukların duygularını çok kısa ve net cümlelerle ifade ettikleri, duygularının yanı sıra bazı düşüncelere de yer verdikleri görülmüştür. Cümleler içinde belli noktalar dikkate alınarak sınıflanmaya çalışılmıştır.

Çocuklar cümlelerinde özür kavramı ile ilgili rahatsızlıklarını belirtmiş 'kendilerini özürlü değil engelli' gördüklerini belirtmişlerdir.

Diğer önemli nokta çocukların çoğunda 'böyle de yaşıyorum, özürüm bana engel değil, bazen iyi ki böyle doğmuşum' gibi cümleler özürünü kabul ettiğini düşündürmüştür.

Yapılan değerlendirmede ortaya çıkan önemli vurgulardan biri de toplumun bakış açısı ile ilgilidir. Çocuklar bu konuda iki nokta üzerinde durmuşlardır. İlki toplumun onlara acıyarak bakmaları, diğeri ise kendi yaşamlarını kolaylaştıracak hizmetlerin azlığı yada yokluğu ile ilgilidir. Bu değerlendirmeler daha çok düşünce boyutunda yer alanlardır.

Cümlelerde önemli bir diğerk nokta, 'hayatımdan memnunum, mutluyum; kendimi özürlü hissetmiyorum 'gibi olumlu 'durumum beni çok üzüyor, bu halimden memnun değilim 'gibi olumsuz duygu ifadeleri görülmektedir. Nitekim böyle bir sınıflama yapıldığında çocukların benlik kavramı düzeyi açısından anlamlı bir fark görülmüştür. Duygunun olumlu olması çocuğun özürünü kabulünü ve bakışını da olumlu hale getirebilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma amaçları çerçevesinde önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlardan ilki çocuklara ilişkin yaş, cinsiyet v. b. gibi değişkenlerin anlamlı olmadığı, okul ortamı içinde benzerlikler olduğu için bu konuların farklılık yaratmadığı düşünülebilir. Bu durum uygulamalar açısından önemli nokta olabilir.

Aynı şekilde çocuğun ailesinin hayatta olması, birlikte yaşaması ve kardeş sayısı ile ilgili değişkenler ile benlik kavramı arasında da istatistiki olarak anlamlı sonuçlar bulunmamıştır.

Çocukların aileleri ve yakınları ile bağlantıları araştırıldığında yakınları ve arkadaşları tarafından ziyaret edilmeleri dışında anlamlı sonuçlara ulaşılamamıştır. Çocukların aileleri dışında çevreyle bağlantı kurmaları onlar açısından da önemlidir. Bu aynı zamanda çevreye açılmalarını da kolaylaştıracak noktalardan biridir. Bu nedenle okulda sivil toplum örgütleri, gönüllü üniversite öğrencileri ile ortak projeler oluşturulabilir, çevre ile ilişkiler kolaylaştırılabilir Sosyal hizmet uzmanları bu gruplarla çalışarak uygulamanın gerçekleştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması ile ilgili roller alabilirler (3). Genelci yaklaşım içinde bağlantı kuran, uygun hale getiren ve harekete geçiren rollerle kaynak yönetimi işlevi; kolaylaştırıcı ve planlayıcı rolleri ile danışmanlık işlevi sözü edilen çalışmaların gerçekleştirilmesinde etkili olacaktır (17).

Diğerk önemli nokta aile ilişkileri ile ilgilidir. Okulun yatılı olması, çocukların uzun sürelerle ailelerinden ayrı kalmalarına neden olmaktadır. Fiziki uzaklığa karşın ilişkinin niteliği ve doyurucu olması daha anlamlı bulunmuştur. Okul rehberlik uygulamalarında aile ile olumlu ilişkinin sürdürülmesi, olumsuz ilişkilerin düzenlenmesi ve güçlendirilmesi çocuklar

açısından olumlu olacaktır. Bunun için hem çocuk hem de okul idaresi aracılığı ile, velilerin çocuklarını okula getirdikleri zamanlarda planlanacak aile görüşmelerinden yararlanılabilir. Ayrıca posta yoluyla okul öğrenci ve ailesi arasında bir ağ kurulabilir. Sosyal hizmet uzmanları aile, okul ve öğrenci ile bağlantı kurarak, aracılık ederek, ve bu çalışmalarını yönlendirerek kaynak yönetimi işlevini gerçekleştirir. Ayrıca bu konuda danışmalık işlevi çerçevesinde kolaylaştırıcı ve planlayıcı roller üstlenebilirler (17, 3, 6).

Bir diğer önemli nokta ise özürü konusunda olumlu duygulara sahip olma ile ilgilidir. Bu konuda hem çocukla bireysel olarak, hem de içinde bulunduğu çevre içinde güçlendirme yaklaşımı çerçevesindeki çalışmalarda sosyal hizmet uzmanları değişik roller alabilirler. Güçlendirme bireylerin yaşam koşullarını geliştirmeleri için; kendileri ile ilgili etkililiği artırmak, içinde buldukları gruplardan destek almak ve grup dayanışmasını geliştirmek, kendilerini suçlamalarını azaltmak ve bütün bunlarla birlikte değişim için kişisel sorumluluğunu almak gibi psikolojik süreçleri ele alan bir yaklaşımdır. Bireyle birlikte çalışarak, varolan güçlerini yeniden tanımlayarak ve yapılandırarak, güç analizini yaparak bazı özel becerileri öğretmek ve kaynakları harekete geçirerek bu yaklaşımı kullanmak özürülü çocukların kendilerini ifade etme ve özürünü kabul ile ilgili güçleneceklerdir (19, 24, 25). Böylece olumsuz duygularından uzaklaşarak yaşamları için daha gerçekçi ve yapıcı düzenlemelere gidebilirler. Olumlu duygulara sahip olan özürülü çocukların bu özelliklerini geliştirmeleri ve diğer çocuklar için de model oluşturması ile ilgili çalışmalar da planlanabilir.

Sosyal hizmet mesleği, sözü edilen tüm önerilerin hem oluşturulması uygulanması hem de geliştirilmesi konusunda okuldaki diğer meslek elemanları ile bir ekip anlayışı içinde çalışma bilgi ve becerisini kullanarak bu alandaki uygulamalara farklılıklar kazandıracığı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Arıkan, Çiğdem. **Türkiye’de Görme Özürülü Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri**. Ankara: Körler Federasyonu, 2001.
2. Breslin, Hazel Brown. "The Relationship Between the Physically Handicapped Child's Self-Concept and his Peer Reputation, " **Dissertation Abstracts International**. 29, 4: 1493-B, 1968.

3. Demiröz, Filiz. "Okula Devam Eden Ortopedik Özürlü Çocukların Dile Getirdiği Güçlükler ve Sosyal Kişisel Çalışma Uygulamalarında Üretilen Çözüm Önerileri"**Sosyal Hizmet Sempozyumu'97**. Ed: Işıl Bulut ve Özcan Kars, Ankara: 1997.
4. Dinnage, Rose Mary ve M. L. Kalmer Pringle. **Residential Child Care: Facts and Fallacies**. London: Longmans, Gren and Co. Ltd. , 1969
5. Dowling, Monica ve Linda Dolan. "Families with Children with Disabilities-Inequalities and the Social Model", **Disability and Society**. 16, 1, 21-35, 2001
6. Duyan, Veli. **Sosyal Grup Çalışması Uygulamasının Ortopedi Hastalarının Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerine Etkisi**. Ankara: 1997.
7. Emiroğlu, Vedia. "Kırsal Kesim Gençliğinin Gelenek ve Göreneklerden Kaynaklanan Sorunları", **H. Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi**. 3, 12: 17-32, 1985.
8. Erkan, Gönül. **Ortopedik Özürlü Çocukların Kendini Kabul Düzeyi Üzerine Bir Araştırma**. İstanbul: Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu, 1990.
9. Fawcett, Barbara. "Disability and Social Work: Applications from Poststructuralism, Postmodernism ve Feminizm", **British Journal of Social Work**. 28, 2: 263-277.
10. Hurlock, Elizabeth B. **Child Development**. New York: Mc. Graw–Hill Book Company, 1978.
11. Hurlock, Elizabeth B. **Developmental Psychology**. New York: Mc. Graw Hill, Inc., 1968.
12. Kağıtçıbaşı, Çiğdem. **Sex Roles, Family and Community in Turkey**. Indiana: Indiana University Turkish Studies 3, 1987.
13. Karasar, Niyazi. **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. . Ankara: 1994
14. Kashani, Javad H. "Self-Esteem of Handicapped Children and Adolescence". **Developmental Medicine and Child Neurology**. 28: 81-83, 1986
15. Kayıhan, Hülya. **Serebral Paralizili Çocuk ve Bağımsız Yaşam**_Ankara: Fizik Tedavi Rehabilitasyon Yüksekokulu, 1995.
16. Mackelprang, Romel W. ve Richard O. Salsgiver. **Disability: A Diversity Model Approach in Human Service Practice**. California: Brooks/Cole Publishing Company, 1999.
17. Miley. K. M. Omelia veB. Dubois. **Generalist Social Work Practice**. Boston: 1999
18. Oliver, Michael. **Social Work with Disabled People**. London: McMillan Pres Ltd. , 1983.
19. Öntaş, Özlem Cankurtaran. 'Güçlendirme Yaklaşımı' **Prof. Dr. Nihal Turan'a armağan**. Ed: Duyan, Veli ve Aliye Mavili Aktaş. HÜ. SHYO Yayın No: 008, Ankara: 2001
20. Özgüven, İbrahim Ethem. **HKE-Hacettepe Kişilik Envanteri El Kitabı**. İkinci Revizyon. Ankara: Psikolojik Danışma Rehberlik ve Eğitim Merkezi, 1992.

21. Özsoy, Yahya, Mehmet Özyürek ve Süleyman Eripek. **Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar- Özel Eğitime Giriş**. Ankara: Karatepe Yayınları, 1989.
22. Shavelson, Richard J., Judith J. Hubner ve George C. Stanton. "Self-Concept: Validation of Construct Interpretations". **Rewiew of Educational Research**. 46, 3: 407-441, 1976.
23. Shavelson, Richard J. ve Roger Bolus. "Self-Concept: The Interplay of Theory and Methods," **Journal of Educational Psychology**. 74, 1: 3-17, 1982.
24. Şahin, Fatih. 'Özürlülük Ve Medikal Model: Yardım Veren Meslekler İçin Sosyal Hizmet Örneğinde Bir Değerlendirme'. **Toplum Ve Sosyal Hizmet Dergisi**. 13, 2: 70-76, 2002
25. Şahin, Fatih. "Özürlülere Yönelik Yeni Bir Sosyal Hizmet Uygulama Modeli: Güçler Perspektifi", **Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları**. Ed: Kasım Karataş, Ankara: Körler Rehabilitasyon Merkezi Yayınları, Yayın No: 4. 2000.
26. Tufan, Beril. **Göçmen İşçilerde İş Kazaları**. SSK. Yayın No: 556, Ankara. 1994
27. Turan, Nihal. **Sosyal Kişisel Çalışma: Birey ve Aileler İçin Sosyal Hizmet**. II. Basım. Ankara: 1999
28. Yörükoğlu, Atalay. **Gençlik Çağı**. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1985.